

PRAVILNIK

O POSTUPANJU USTANOVE U SLUČAJU SUMNJE ILI UTVRĐENOG DISKRIMINATORNOG PONAŠANJA I VREĐANJA UGLEDA, ČASTI ILI DOSTOJANSTVA LIČNOSTI

("Sl. glasnik RS", br. 65/2018)

Član 1

Ovim pravilnikom propisuje se postupanje ustanove kada se posumnja ili utvrdi diskriminatorno ponašanje, načini sprovođenja preventivnih i interventnih aktivnosti, obaveze i odgovornosti deteta, učenika, odraslog (u daljem tekstu: učesnik u obrazovanju), roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika, zaposlenog, trećeg lica u ustanovi, organa i tela ustanove i druga pitanja od značaja za zaštitu od diskriminacije.

Ovim pravilnikom propisuje se i postupanje ustanove kada se posumnja ili utvrdi vređanje ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti u ustanovi, načini sprovođenja preventivnih i interventnih aktivnosti, uslovi i načini za procenu rizika, načini zaštite i druga pitanja od značaja za zaštitu.

Termini izraženi u ovom pravilniku u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koje se odnose.

Član 2

Postupanje ustanove, način sprovođenja preventivnih i interventnih aktivnosti, prava, obaveza i odgovornosti i druga pitanja iz člana 1. ovog pravilnika utvrđena su u Prilogu - "Preventivne aktivnosti i aktivnosti i mere koje pokreće ustanova u slučaju sumnje ili utvrđenog diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti", koji je odštampan uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije", a primenjuje se od školske 2018/2019. godine.

Prilog

PREVENTIVNE AKTIVNOSTI I AKTIVNOSTI I MERE KOJE POKREĆE USTANOVA U SLUČAJU SUMNJE ILI UTVRĐENOG DISKRIMINATORNOG PONAŠANJA I VREĐANJA UGLEDA, ČASTI ILI DOSTOJANSTVA LIČNOSTI

UVODNI DEO

Članom 21. stav 3. Ustava Republike Srbije zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta, a članom 22. stav 1. da svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su povredom nastale.

Članom 23. stav 1. Ustava Republike Srbije proklamovano je da je ljudsko dostojanstvo neprikosnoveno i svi su dužni da ga poštuju i štite.

Zabrana diskriminacije propisana je i Zakonom o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik RS", broj 22/09), Zakonom o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom ("Službeni glasnik RS", br. 33/06 i 13/16), Zakonom o ravnopravnosti polova ("Službeni glasnik RS", broj 104/09), Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Službeni glasnik RS", br. 88/17 i 27/18 - drugi zakon, u daljem tekstu: Zakon), Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS", br. 18/10 i 101/17), Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju ("Službeni glasnik RS", br. 55/13, 101/17 i 27/18 - drugi zakon), Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju ("Službeni glasnik RS", br. 55/13, 101/17 i 27/18 - drugi zakon), Zakonom o dualnom obrazovanju i vaspitanju ("Službeni glasnik RS", broj 27/18), Zakonom o obrazovanju odraslih ("Službeni glasnik RS", br. 55/13, 88/17 - dr. zakon i 27/18 - dr. zakon), drugim zakonima, Pravilnikom o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje ("Službeni glasnik RS", broj 30/10) - (u daljem tekstu: Pravilnik o protokolu) i Pravilnikom o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ("Službeni glasnik RS", broj 22/16) - (u daljem tekstu: Pravilnik) i drugim propisima.

Sistemom pravne zaštite od diskriminacije obuhvaćene su građanskopravna, krivičnopravna, prekršajnopravna i ustavno-sudska zaštita, kao i zaštita Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (u daljem tekstu: Poverenik). Važeći propisi predstavljaju pravni osnov i okvir da se u oblasti obrazovanja i vaspitanja propišu preventivne i interventne mere i aktivnosti na sprečavanju i zaštiti od diskriminacije i drugih oblika ponašanja kojima se vređa ugled, čast ili dostojanstvo ličnosti u sistemu obrazovanja i vaspitanja.

Obaveza države da suzbija i obezbedi delotvornu zaštitu od diskriminacije proističe i iz međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, a naročito: Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine, Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju UNESCO iz 1960. godine, Konvencije OUN o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, kao i drugih međunarodnih ugovora na čije poštovanje se obavezala Republika Srbija.

Poseban značaj ima Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine (u daljem tekstu: Konvencija), koja u članu 2. proklamuje princip nediskriminacije propisivanjem dužnosti država: da poštuju i obezbeđuju prava svakom detetu pod svojom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije, uključujući i pravo na obrazovanje, da sprečavaju diskriminaciju i da im obezbede delotvornu zaštitu od svih oblika neposredne i posredne diskriminacije po bilo kom stvarnom ili pretpostavljenom ličnom svojstvu. U članu 29. Konvencije proklamovano je da obrazovanje treba da bude usmereno ka razvoju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno principa sadržanih u Povelji OUN, razvoju poštovanja prema roditeljima dece, njihovom kulturnom identitetu, jeziku i vrednostima, nacionalnim vrednostima države u kojoj dete živi ili iz koje je poreklom, kao i poštovanju drugih civilizacija.

Značenje pojmova i izraza u ovom aktu

Ustanova, u smislu ovog akta, jeste predškolska ustanova, osnovna i srednja škola i dom učenika. Pod prostorom ustanove podrazumeva se prostor u sedištu i van njenog sedišta u kome se ostvaruje vaspitno-obrazovni, obrazovno-vaspitni i vaspitni rad, kao i vaspitni rad kroz digitalne oblike komunikacije (u daljem tekstu: obrazovno-vaspitni rad).

Učesnik u obrazovanju, u smislu ovog akta, jeste dete, učenik i odrasli upisan u ustanovu.

Roditelj, odnosno drugi zakonski zastupnik, u smislu ovog akta, jeste: roditelj, usvojitelj, staratelj i drugi zakonski zastupnik određen za zaštitu pojedinih prava deteta ili učenika (u daljem tekstu: roditelj).

Zaposleni, u smislu ovog akta, jeste: nastavnik, vaspitač, medicinska sestra-vaspitač, defektolog-vaspitač, stručni saradnik, sekretar ustanove, saradnik, pedagoški, odnosno andragoški asistent, pomoćni nastavnik, drugo nenastavno osoblje i direktor ustanove.

Treće lice, u smislu ovog akta, jeste: predavač, pripravnik-stažista, trener, voditelj, instruktor, radnik obezbeđenja i drugo lice sa kojim je ustanova zaključila odgovarajući ugovor, kao i hranitelj, članovi porodice, lični pratilac, član organa upravljanja, inspektor, prosvetni savetnik, autor udžbenika, izdavač i druga lica koja se po bilo kom drugom osnovu nalaze u prostoru ustanove ili prisustvuju obrazovno-vaspitnom radu.

Pod diskriminacijom, odnosno diskriminatornim ponašanjem, u smislu Zakona i ovog akta podrazumeva se ponašanje kojim se na neposredan ili posredan, otvoren ili prikriven način, neopravdano pravi razlika ili nejednako postupa, odnosno vrši propuštanje činjenja (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lice ili grupe lica, kao i na članove njihovih porodica ili njima bliska lica, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, status, migranta, raseljenog lica, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, socijalnom i kulturnom poreklu, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, smetnji u razvoju i invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima, kao i po drugim osnovama utvrđenim zakonom kojim se propisuje zabrana diskriminacije.

Izvršilac diskriminacije, u smislu ovog akta, jeste lice - učesnik u obrazovanju, zaposleni, roditelj ili treće lice, kao i ustanova, njeni organi i tela koji svojim činjenjem ili propuštanjem činjenjavarše diskriminaciju u procesu obrazovanja i vaspitanja ili u vezi sa njim, u svim relacijama.

Diskriminisano lice, u smislu ovog akta, jeste lice - učesnik u obrazovanju, zaposleni, roditelj i treće lice, grupa - učesnika u obrazovanju, zaposlenih, roditelja i trećih lica, članovi organa i tela ustanove koji su pretrpeli diskriminaciju u procesu obrazovanja i vaspitanja ili u vezi sa njim.

Nasilje i zlostavljanje, u smislu ovog akta, jeste svaki oblik jedanput učinjenog, odnosno ponovljenog verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva ličnosti učesnika u obrazovanju, zaposlenog i roditelja.

Nasilno ponašanje nije u svakom slučaju diskriminatorno, ali svako diskriminatorno jeste nasilno.

Vređanje ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti u ustanovi jeste ponašanje lica ili grupe lica koje može da ima obeležja psihičkog i socijalnog nasilja ili zlostavljanja. Kada se

uznemiravanjem i ponižavajućim postupanjem povređuje neko od ličnih svojstava, ponašanje se kvalifikuje kao diskriminacija.

PREVENCIJA DISKRIMINACIJE, VREĐANJA UGLEDA, ČASTI I DOSTOJANSTVA LIČNOSTI

Prevenција diskriminacije, kao i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti, u smislu ovog akta, jesu mere i aktivnosti koje preduzima ustanova da se predupredi svaki oblik diskriminatornog ponašanja, kao i ponašanja kojim se vređa ugled, čast ili dostojanstvo ličnosti, u bilo kom od odnosa, podigne svest svih u ustanovi o njegovim negativnim posledicama na lica, grupu lica, odnosno ustanovu.

Preventivnim merama i aktivnostima u ustanovi stvara se sigurno i podsticajno okruženje, neguje atmosfera saradnje, uvažavanja i konstruktivne komunikacije, razvija pozitivan sistem vrednosti.

U primeni ovog akta dužnost ustanove je da obezbedi uslove za sigurno i podsticajno odrastanje i razvoj svakog učesnika u obrazovanju, zaštitu od svih oblika diskriminacije i ponašanja kojim se vređa ugled, čast ili dostojanstvo ličnosti i socijalnu reintegraciju diskriminisanog lica i izvršioca diskriminacije.

Preventivnim merama i aktivnostima zasnovanim na principu jednakih mogućnosti, kroz jednakost i dostupnost prava na obrazovanje i vaspitanje, bez diskriminacije:

- 1) podiže se nivo svesti i osetljivosti svih u ustanovi - nulta tolerancija na sve oblike diskriminacije i diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti;
- 2) ostvaruje se puna posvećenost ustanove i svih njenih organa i tela u prepoznavanju, sprečavanju i suzbijanju diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti;
- 3) svi nosioci obaveza zaštite od diskriminacije u ustanovi (unutrašnja zaštita) i van nje (spoljašnja zaštita - porodica, jedinica lokalne samouprave, nadležni organ unutrašnjih poslova, centar za socijalni rad, zdravstvena služba, ministarstvo nadležno za poslove obrazovanja (u daljem tekstu: Ministarstvo), Poverenik, Zaštitnik građana, Pokrajinski zaštitnik građana - ombudsman, organi pravosuđa i dr.), saglasno zakonu, postupaju hitno, efikasno i koordinisano u sprečavanju i suzbijanju diskriminatornog ponašanja.

Prava, obaveze i odgovornosti lica u prevenciji diskriminacije i ponašanja kojima se vređa ugled, čast i dostojanstvo ličnosti

Zaposleni svojim kvalitetnim radom i primenom različitih metoda, sadržaja, oblika rada i aktivnosti, ličnim ponašanjem i stavom utiču, pomažu i obezbeđuju nediskriminatorno, podsticajno, inkluzivno i bezbedno obrazovno okruženje za sve - učesnike u obrazovanju, za roditelje, zaposlene i za treća lica u ustanovi i svojim ponašanjem ne podstiču, ne pomažu, ne izazivaju, ne doprinose vršenju diskriminacije i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti.

Nastavnik, vaspitač, stručni saradnik i odeljenjski starešina izborom odgovarajućih sadržaja i načina rada sa učesnicima u obrazovanju doprinose sticanju znanja, veština i formiranju stavova koji utiču na promenu ponašanja, koji pomažu prevazilaženju stereotipa i predrasuda, povećavanju osetljivosti na povrede osećanja drugih lica i grupa po nekom od

zaštićenih ličnih svojstava, razvijanju tolerancije, prihvatanja i uvažavanja različitosti, konstruktivnog prevazilaženja sukoba i dr.

Stereotip, u smislu ovog akta, podrazumeva unapred stvoreno i široko prihvaćeno mišljenje o određenoj grupi, pri čemu se svim pripadnicima grupe pripisuju ista obeležja i negiraju njihove individualne karakteristike.

Predrasuda, u smislu ovog akta, podrazumeva naučeni obrazac mišljenja koji je logički neosnovan, uporno održavan socijalni stav prema nekoj grupi, koji se lako širi i utiče na formiranje negativnog mišljenja i odnosa prema određenoj grupi.

Zaposleni su odgovorni, naročito, za svoje izjave i ponašanja kojima se ispoljava i promoviše diskriminatorno ponašanje, stereotipi, predrasude i netolerancija prema pripadnicima manjinskih i osetljivih društvenih grupa, posebno, u slučaju smetnji u razvoju i invaliditeta, zdravstvenih teškoća, nedovoljnog poznavanja srpskog jezika ili jezika na kome se izvodi nastava, rizika od napuštanja obrazovanja i dr.

Prisutni zaposleni i dežurni nastavnik, odnosno vaspitač i svaki nastavnik, vaspitač, stručni saradnik, odeljenjski starešina, dužan je da na celishodan način uvek reaguje i obezbedi zaštitu učesnika u obrazovanju od svakog oblika diskriminacije i diskriminatornog ponašanja, zaustavljanjem ponašanja koje se neposredno vrši i smirivanjem diskriminisanog lica, izvršioca diskriminacije i posmatrača.

Učenici i odrasli, kao odgovorni učesnici u obrazovanju, obavezni su da: uvažavaju i poštuju ličnost i nacionalni, polni, verski, rodni, seksualni i sve druge aspekte identiteta učesnika u obrazovanju, roditelja, zaposlenih i trećih lica; poštuju pravila ustanove koja se odnose na zabranu diskriminacije i diskriminatornog ponašanja i principa jednakih mogućnosti; aktivno učestvuju u aktivnostima koje se ostvaruju u ustanovi - odeljenskoj zajednici, učeničkom parlamentu i organima i telima, a koje su usmerene na prevenciju diskriminacije i diskriminatornog ponašanja; svojim ponašanjem ne podstiču, ne pomažu, ne izazivaju, ne doprinose vršenju diskriminacije i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti.

Roditelj je dužan da u najboljem interesu deteta i učenika: sarađuje sa ustanovom; učestvuje u merama i aktivnostima koje se planiraju, pripremaju i sprovode radi sprečavanja diskriminatornog ponašanja; uvažava i poštuje ličnost i sve aspekte identiteta svog deteta, druge dece, učenika, odraslih, drugih roditelja, zaposlenih i trećih lica. Roditelj deteta i učenika ne sme svojim ponašanjem u ustanovi da podstiče, pomaže, izazove ili na bilo koji način doprinese diskriminaciji i vređanju ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti.

Program prevencije diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti

Programom prevencije diskriminacije i diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti (u daljem tekstu: program prevencije) određuju se mere i aktivnosti kojima se obezbeđuje ostvarivanje ciljeva prevencije svih oblika diskriminacije i diskriminatornog postupanja utvrđenih ovim aktom. Program prevencije je deo predškolskog, odnosno školskog programa i razvojnog plana, a konkretizuje se godišnjim planom rada ustanove.

Program prevencije utvrđuje se na osnovu analize stanja u ostvarivanju ravnopravnosti, rasprostranjenosti različitih oblika netolerancije i diskriminacije, sagledavanja potreba učesnika u obrazovanju za dodatnom podrškom, specifičnosti ustanove i rezultata samovrednovanja i vrednovanja kvaliteta njenog rada. Godišnjim planom rada ustanove,

između ostalog, opredeljuju se preventivne aktivnosti, odgovorna lica i vremenska dinamika ostvarivanja planiranih aktivnosti.

Program prevencije sadrži:

1) načine na koje se principi jednakih mogućnosti i nediskriminacije ugrađuju i ostvaruju u svakodnevnom životu i radu ustanove na svim nivoima, u svim oblicima rada (pojedinaac, vaspitna grupa, odeljenje, učenički parlament, stručni organi i timovi, roditeljski sastanci, roditelji kao pojedinci i grupa, savet roditelja);

2) načine na koje se pruža dodatna podrška učesnicima obrazovanja i njihovim roditeljima iz manjinskih i osetljivih društvenih grupa, a naročito, u slučaju smetnji u razvoju i invaliditeta, zdravstvenih teškoća, nedovoljnog poznavanja srpskog jezika ili jezika na kome se izvodi nastava, rizika od napuštanja obrazovanja i vaspitanja i dr.;

3) stručno usavršavanje zaposlenih radi unapređivanja kompetencija za promovisanje i razvijanje kulture ljudskih prava, interkulturalnosti, tolerancije, prevazilaženje stereotipa i predrasuda kod učesnika u obrazovanju, rad u multikulturalnoj grupi, odnosno odeljenju, stvaranje inkluzivnog okruženja, prepoznavanje diskriminacije i celishodno reagovanje na diskriminatorno ponašanje;

4) načine informisanja o pravima, obavezama i odgovornostima učesnika u obrazovanju u sprečavanju i zaštiti od diskriminacije i diskriminatornog ponašanja;

5) oblike i sadržaje rada sa učesnicima u obrazovanju radi prevazilaženja stereotipa i predrasuda, razvijanja svesti o opasnosti i štetnim posledicama diskriminacije, unapređivanja tolerancije i razumevanja, interkulturalnosti, uvažavanja i poštovanja različitosti i dr.;

6) oblike i sadržaje rada sa učesnicima u obrazovanju koji trpe, čine ili svedoče diskriminatorno ponašanje;

7) načine, oblike i sadržaje saradnje sa roditeljima, jedinicom lokalne samouprave, nadležnim organima, službama i dr.;

8) načine postupanja u slučajevima podnošenja prijave ustanovi, odnosno pritužbe Povereniku i krivične prijave nadležnom organu zbog diskriminatornog postupanja i postupanja kojima se vređa ugled, čast ili dostojanstvo ličnosti;

9) načine praćenja, vrednovanja i izveštavanja organa ustanove o ostvarivanju i efektima programa sprečavanja diskriminacije i diskriminatornog ponašanja, a naročito, u odnosu na:

(1) učestalost diskriminatornog ponašanja i broj podnetih prijava, pritužbi, odnosno krivičnih prijava;

(2) rasprostranjenost različitih oblika diskriminacije;

(3) broj lica izloženih diskriminatornom ponašanju;

(4) učestalost i broj vaspitno-disciplinskih postupaka protiv učenika i disciplinskih postupaka protiv zaposlenih zbog diskriminatornog ponašanja;

(5) broj i efekte preduzetih mera i aktivnosti koje među učesnicima u obrazovanju promovišu toleranciju, uvažavanje različitosti, jednake mogućnosti i nediskriminaciju;

(6) stepen i kvalitet uključenosti roditelja u sprečavanje svih oblika diskriminacije i dr.;

(7) ostvarene obuke stručnog usavršavanja za sprečavanje diskriminatornog ponašanja i potrebe daljeg usavršavanja.

Radi kontinuiranog praćenja efekata programa sprečavanja diskriminatornog ponašanja, ustanova vrši analizu stanja u ostvarivanju ravnopravnosti i jednakih mogućnosti. U pripremi analiza učestvuju i predstavnici učesnika u obrazovanju i roditelja. Analiza se razmatra u odeljenjima (časovi odeljenjskog starešine i odeljenjskih zajednica), na roditeljskim sastancima, učeničkom parlamentu, stručnim organima i timovima i na savetu roditelja. Organ upravljanja razmatra i pitanja diskriminacije u okviru donošenja akata ustanove (razvojni plan, godišnji plan rada, plan stručnog usavršavanja zaposlenih), usvajanja izveštaja o njihovom sprovođenju i razmatranja poštovanja opštih principa, ostvarivanja ciljeva obrazovanja i vaspitanja i standarda postignuća, najmanje dva puta godišnje kroz izveštaje direktora o svom radu i radu ustanove.

Tim za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja

Ustanova ima tim za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (u daljem tekstu: tim za zaštitu).

Osim nadležnosti postupanja u situacijama nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zadaci tima za zaštitu jesu, naročito, da:

- 1) analizira stanje u ostvarivanju ravnopravnosti i jednakih mogućnosti;
- 2) priprema program prevencije;
- 3) informiše učesnike u obrazovanju, zaposlene i roditelje o planiranim aktivnostima i mogućnostima pružanja podrške i pomoći;
- 4) učestvuje u projektima i obukama za razvijanje potrebnih znanja i veština za prevenciju i postupanje u slučajevima diskriminatornog ponašanja;
- 5) predlaže mere za unapređivanje prevencije i zaštite od diskriminacije, organizuje konsultacije i učestvuje u donošenju odluka o načinu postupanja u slučajevima sumnje na diskriminatorno ponašanje;
- 6) uključuje roditelje u planiranje mera i sprovođenje aktivnosti za sprečavanje i suzbijanje diskriminatornog ponašanja;
- 7) prati i procenjuje efekte preduzetih mera i aktivnosti za sprečavanje i suzbijanje diskriminatornog ponašanja i daje odgovarajuće predloge direktoru;
- 8) sarađuje sa školskom upravom Ministarstva i drugim nadležnim organima, organizacijama i službama, radi sprečavanja i zaštite od diskriminacije;

9) vodi i čuva posebnu dokumentaciju o slučajevima i pojavnim oblicima diskriminacije, broju prijava i pritužbi, broju sprovedenih neformalnih i formalnih postupaka, njihovom ishodu i dr.

Broj i sastav članova tima za zaštitu zavisi od veličine i specifičnosti ustanove (nivo, vrsta, organizacija rada, izdvojena odeljenja, broj učesnika u obrazovanju iz manjinskih i osetljivih društvenih grupa i dr.).

Direktor obrazuje tim za zaštitu.

Stalni sastav tima za zaštitu čine: direktor, stručni saradnik-pedagog i psiholog i sekretar ustanove, a povremeno se mogu uključivati članovi za konkretne slučajeve, iz reda nastavnika i vaspitača ustanove, a može iz reda roditelja, učeničkog parlamenta, jedinice lokalne samouprave, odnosno stručnjaka za pojedina pitanja.

Direktor određuje psihologa, pedagoga ili, izuzetno, drugog zaposlenog - člana tima za zaštitu, odgovornog za vođenje i čuvanje dokumentacije o svim situacijama diskriminacije i diskriminatornog ponašanja u kojima učestvuje tim.

Sednicama tima za zaštitu mogu da prisustvuju predstavnici učeničkog parlamenta i saveta roditelja.

U planiranju i sprovođenju aktivnosti u ovoj oblasti ostvaruju punu saradnju i koordinisano deluju tim za zaštitu i drugi stručni organi u ustanovi, uključujući i mogućnost sprovođenja zajedničkih mera i aktivnosti.

Tim za zaštitu primenjuje, osim Zakona: Pravilnik o protokolu, Pravilnik, ovaj akt i druge podzakonske akte koji propisuju postupanje ustanove u slučajevima povreda Zakonom propisanih zabrana i težih povreda obaveza učenika i odraslih.

Tim za zaštitu planira, organizuje i stara se o sprovođenju mera i aktivnosti u ustanovi na prevenciji diskriminatornog ponašanja i nasilja samostalno i u saradnji sa drugim timovima - za inkluzivno obrazovanje, samovrednovanje i dr.

U situacijama kada se primeti da postoji odstupanje od propisanih principa, tim za zaštitu reaguje u saradnji sa organima ustanove.

Važno je da u ustanovi postoji svest svih zaposlenih da tim za zaštitu ne može sam da ostvaruje planirane mere i aktivnosti. Do rezultata se dolazi samo učešćem i odgovornošću svakog lica u stvaranju nenasilnog i podsticajnog okruženja za život i učenje. Zbog osetljivosti i složenosti problema, timu za zaštitu je neophodna stalna podrška i angažovanost stručnih organa i drugih timova, direktora, organa upravljanja, saveta roditelja, opštinskog saveta roditelja i lokalne zajednice. Za aktivnosti koje tim za zaštitu planira i predlaže na nivou ustanove, direktor zadužuje i ostale članove kolektiva, jer je neophodno da svi učestvuju u prevenciji diskriminacije i nasilja.

INTERVENCIJA

U ustanovi se interveniše u slučajevima sumnje ili utvrđenog vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti i diskriminatornog ponašanja iz rasističkih, seksističkih, homofobičnih, ksenofobičnih, islamofobičnih, antisemitskih, anticiganističkih ili drugih oblika diskriminatornog ponašanja prema licu, a naročito mlađem, slabijem, sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, prema rodnom identitetu, polu, seksualnoj orijentaciji, rasi, boji kože,

verskoj i nacionalnoj pripadnosti, jeziku, imovnom stanju, socijalnom i kulturnom poreklu i drugim i pretpostavljenim ili stvarnim ličnim svojstvima.

Rasizam, u smislu ovog akta, podrazumeva uverenje i ponašanje lica ili grupe lica zasnovano na stavu da neke rase imaju superiorne karakteristike u odnosu na druge.

Seksizam, u smislu ovog akta, podrazumeva uverenje i ponašanje zasnovano na stavu da je muški pol superioran u odnosu na ženski.

Homofobija i transfobija, u smislu ovog akta, podrazumeva strah, mržnju i netoleranciju prema LGBTI licima i prema svakom ponašanju koje je izvan okvira rodnih uloga.

Ksenofobija, u smislu ovog akta, podrazumeva intenzivno i iracionalno iskazivanje mržnje prema strancima.

Islamofobija, u smislu ovog akta, podrazumeva mržnju, netrpeljivost i predrasude prema islamu i muslimanima.

Antisemitizam, u smislu ovog akta, podrazumeva mržnju, netrpeljivost i predrasude prema Jevrejima, kao religijskoj grupi ili naciji.

Anticiganizam, u smislu ovog akta, podrazumeva poseban vid rasizma usmeren prema romskom narodu, a ideologija je zasnovana na istorijski pothranjenim idejama o rasnoj nadmoćnosti pojedinih naroda, a koji se izražava kroz nasilje, govor mržnje, izrabljivanje, stigmatizaciju i diskriminaciju.

Ableizam, u smislu ovog akta, podrazumeva negativne predrasude u odnosu na lica sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Rodna ravnopravnost, u smislu ovog akta, podrazumeva zaštitu prava lica po osnovu pola i roda, a rodna uloga - skup očekivanja zajednice u vezi sa ponašanjem lica u odnosu na njegovu polnu pripadnost.

Intervenciju čine mere i aktivnosti kojima se diskriminatorno ponašanje ili vređanje ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti (u daljem tekstu: diskriminatorno ponašanje) zaustavlja, osigurava bezbednost učesnika u obrazovnom i vaspitnom procesu (onih koji trpe - diskriminisana lica, svedoče ili čine - izvršioci diskriminacije), smanjuje rizik od ponavljanja, ublažavaju posledice za sve učesnike i prate se efekti preduzetih mera.

U ustanovi se interveniše u slučaju sumnje i kada je utvrđeno diskriminatorno ponašanje, i to, kada se ono priprema, dešava ili se dogodilo između: učesnika u obrazovanju (dete-dete, učenik-učenik, odrasli-odrasli; učesnik u obrazovanju - zaposleni; učesnik u obrazovanju - roditelj; učesnik u obrazovanju - treće lice u ustanovi); zaposlenog (zaposleni - učesnik u obrazovanju, zaposleni-roditelj, zaposleni-zaposleni, zaposleni - treće lice); roditelja (roditelj - učesnik u obrazovanju, roditelj-roditelj, roditelj-zaposleni, roditelj - treće lice); treće lice (treće lice - učesnik u obrazovanju, treće lice - roditelj, treće lice - zaposleni; treće lice - treće lice).

Direktor, zaposleni i treća lica imaju obavezu da prepoznaju diskriminaciju, a ako je utvrđena, preduzmu mere i aktivnosti u ustanovi prema učesniku u obrazovanju propisane Zakonom i ovim aktom.

Direktor ima obavezu da preduzme Zakonom utvrđene mere i aktivnosti prema zaposlenom, roditelju i trećem licu kao izvršiocu diskriminacije i prijavi diskriminaciju nadležnim državnim organima, organima autonomne pokrajine i lokalne samouprave.

U slučaju diskriminatornog ponašanja zaposlenog utvrđuje se odgovornost u disciplinskom postupku, u skladu sa Zakonom.

Odgovornost roditelja za povredu zakonske zabrane diskriminacije od strane njegovog deteta koje je učenik škole utvrđuje se u prekršajnom postupku, a na osnovu Zakona. U slučaju kada je roditelj izvršilac diskriminacije, odgovornost se utvrđuje pred Poverenikom ili u sudskom postupku, u skladu sa zakonom.

Odgovornost trećeg lica za povredu zakonske zabrane diskriminacije utvrđuje se u postupku pred Poverenikom ili u sudskom postupku, u skladu sa zakonom.

Motiv ili namera izvršioca diskriminacije nije od značaja.

Matrica za procenu rizika od diskriminatornog ponašanja učesnika u obrazovanju

Diskriminacija u oblasti obrazovanja i vaspitanja uređena je Zakonom, a bliži kriterijumi za prepoznavanje oblika diskriminacije propisani su Pravilnikom i obavezuju sve učesnike u obrazovnom i vaspitnom procesu na dužnost poštovanja te zabrane i uzdržavanja od svih akata činjenja ili nečinjenja koji mogu da dovedu do kršenja iste.

Radi preduzimanja odgovarajućih mera i blagovremenog reagovanja na rizike od diskriminatornog ponašanja učesnika u obrazovanju, sačinjava se matrica za procenu nivoa diskriminacije, tako što se uočeno diskriminatorno ponašanje svrstava se u jedan od tri nivoa diskriminatornog ponašanja, u zavisnosti od:

- 1) uzrast učesnika u obrazovanju;
- 2) intenzitet, trajanje i učestalost diskriminatornog ponašanja;
- 3) oblik i način diskriminatornog ponašanja - uznemiravanje i ponižavajuće postupanje;
- 4) posledica diskriminatornog ponašanja.

Prilikom svrstavanja u nivo diskriminatornog ponašanja učesnika u obrazovanju prema navedenoj matrici, mesto i vreme izvršenog ponašanja utiču na izbor vrste mere i aktivnosti koje se preduzimaju u intervenciji.

Kada se diskriminatorno ponašanje dogodi van prostora ustanove, u bilo koje vreme, a od strane učesnika u obrazovanju, ustanova preduzima mere pojačanog vaspitnog rada, bez vođenja vaspitno-disciplinskog postupka. Ukoliko se diskriminatorno ponašanje dogodi u prostoru ustanove u vreme obrazovno-vaspitnog rada i drugih aktivnosti, preduzimaju se mere pojačanog vaspitnog rada, pokreće, vodi i okončava vaspitno-disciplinski postupak, u rokovima i na način utvrđen Zakonom.

Elementi matrice jesu:

1) uzrast učesnika u obrazovanju

Procenu težine oblika diskriminacije obavlja tim za zaštitu, polazeći od relacija: lice u odnosu na drugo lice istog ili približnog uzrasta; uzrasno starijeg lica prema mlađem licu i grupe lica prema licu, odnosno grupi lica, i to:

(1) kada je ponašanje učesnika u obrazovanju istog ili približnog uzrasta (dete-dete, učenik-učenik, odrasli-odrasli), kao i mlađeg prema starijem, kvalifikuje se kao prvi nivo;

(2) kada se uzrasno stariji učesnik u obrazovanju ponaša diskriminatorno prema mlađem licu, kvalifikuje se kao drugi nivo;

(3) kada grupa učesnika u obrazovanju diskriminatorno ponaša prema licu ili drugoj grupi, kvalifikuje se kao treći nivo.

2) intenzitet, trajanje i učestalost diskriminatornog ponašanja

Kada se diskriminatorno ponašanje ponavlja ili produženo traje u odnosu na isto lice, odnosno lica sa sličnim ili istim ličnim svojstvima (rasi, boji kože, nacionalnoj i verskoj pripadnosti ili etničkom poreklu, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, smetnji u razvoju i invaliditetu) tim za zaštitu ga kvalifikuje u sledeći teži oblik diskriminacije.

Ponovljena diskriminacija, u smislu ovog akta, podrazumeva više puta ponovljeno ponašanje lica ili grupe lica, odnosno postupanje ustanove, njenih organa ili tela koje je zasnovano na povređivanju ličnih svojstava lica ili grupe lica, a produžena - koja se čine u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica.

3) oblik i način diskriminatornog ponašanja - uznemiravanje i ponižavajuće postupanje

Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje jeste izgovaranje reči, odnosno slanje pisanih poruka ili preduzimanje radnji prema licu ili grupi lica na osnovu kojih se posredno i sa sigurnošću može zaključiti da vređaju njihovo dostojanstvo na osnovu ličnog svojstva, prouzrokuju osećaj poniženosti, uznemirenosti ili odbačenosti, širi strah ili neprijateljstvo, odnosno stvara ponižavajuće i uvredljivo okruženje.

Ako uznemiravanje i ponižavajuće postupanje udruženo vrši grupa ili se ono ponavlja, odnosno duže traje, ovakvo diskriminatorno ponašanje kvalifikuje se kao diskriminacija drugog nivoa.

Ako je uznemiravanje i ponižavajuće postupanje izazvalo strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje po diskriminisano lice ili je dovelo do isključivanja ili odbacivanja lica ili grupe lica, diskriminatorno ponašanje kvalifikuje se kao diskriminacija trećeg nivoa.

4) posledica diskriminatornog ponašanja

Kada diskriminatorno ponašanje dovodi ili potencijalno može da dovede do ugrožavanja fizičkog, odnosno psihičkog zdravlja učesnika u obrazovanju, tim za zaštitu ga kvalifikuje u sledeći teži oblik diskriminacije.

Ukoliko je u intervenciju na ponašanje uključena spoljašnja zaštita (zdravstvena služba, ustanova socijalne zaštite, policija, Ministarstvo, nadležna školska uprava Ministarstva, jedinica lokalne samouprave, Poverenik, pravosudni organi i dr.) tim za zaštitu ga uvek kvalifikuje kao treći nivo diskriminacije.

Pokrenut prekršajni ili sudski postupak, ne utiče na preduzimanje interventnih mera i aktivnosti.

Primeri pojedinih tipičnih situacija diskriminatornog ponašanja učesnika u obrazovanju, su:

- izlaganje podsmehu učesnika u obrazovanju po osnovu njegove nacionalnosti;
- omalovažavanje učesnika u obrazovanju ili grupe po osnovu njihovog ličnog svojstva;
- imitiranje hoda, govora, izgleda ili bilo kakvo drugo izlaganje podsmehu učesnika u obrazovanju sa smetnjama u razvoju ili invaliditetom;
- oslovljavanje pogrdnim nazivima učesnika u obrazovanju ili grupe, zaposlenog ili roditelja - pripadnika određene grupe;
- izražavanje stereotipa i predrasuda o pripadnicima određene grupe;
- pričanje uvredljivih i ponižavajućih šala i viceva o pripadnicima određene grupe;
- promovisanje rodni stereotipa u vezi sa očekivanjima, uspesima i dostignućima devojčica i dečaka;
- pevanje uvredljivih i ponižavajućih pesama o pripadnicima određene grupe;
- slanje uvredljivih i ponižavajućih poruka određenom licu ili grupi lica putem SMS-a, MMS-a ili društvenih mreža;
- verbalno privilegovanje pripadnika većinske grupe lica neopravdanim i prekomernim pohvalama;
- neopravdano verbalno umanjivanje ili snižavanje doprinosa i uspeha pripadnika manjinske grupe;
- ignorisanje i izbegavanje kontakata sa učesnikom obrazovanja zbog njegovog ličnog svojstva;
- odbijanje da sedi u klupi sa drugim učesnikom obrazovanja zbog njegovog ličnog svojstva;
- omalovažavanje roditelja učenika po osnovu ličnog svojstva.

Diskriminatorno ponašanje kada je izvršilac diskriminacije zaposleni ili treće lice u ustanovi

Stavljanje u nepovoljniji položaj

Stavljanje u nepovoljniji položaj je svako postupanje kojim se lice ili grupa lica zbog svog ličnog svojstva stavlja u nepovoljniji položaj u bilo kojoj aktivnosti u procesu obrazovanja i vaspitanja ili u vezi sa njim.

Primeri pojedinih tipičnih situacija stavljanja u nepovoljniji položaj učesnika u obrazovanju su:

- odbijanje upisa učesnika u obrazovanju zbog njegovog ličnog svojstva;
- faktičko skraćivanje ili sužavanje plana i programa nastave i učenja namenjeno učesniku u obrazovanju iz osetljive društvene grupe;
- neobezbeđivanje dodatne obrazovne podrške, odnosno individualizovanog rada detetu i učeniku kome je takva pomoć potrebna;
- neopravdana primena nižih kriterijuma za ocenjivanje učenika i odraslih romske nacionalnosti;
- neobezbeđivanje nastavnog materijala prilagođenog učesnicima obrazovanja sa invaliditetom i smetnjama u razvoju;
- neobezbeđivanje ishrane detetu i učeniku prilagođene njegovim potrebama;
- neuključivanje učenika iz osetljivih društvenih grupa u ueničke parlamente i slično;
- izostanak propisanog postupanja u slučaju nepohađanja pripremnog predškolskog programa, odnosno nepohađanja nastave od strane dece iz osetljivih društvenih grupa i učenika sa invaliditetom i smetnjama u razvoju;
- izostavljanje učesnika u obrazovanju iz pojedinih aktivnosti u toku nastave zbog njegovih ličnih svojstava;
- davanje neopravdanih pogodnosti učesniku u obrazovanju zbog ličnih svojstava ili socijalnog statusa njegovih roditelja;
- neobaveštavanje roditelja deteta i učenika iz osetljive društvene grupe o roditeljskom sastanku;
- propuštanje zaposlenog da reaguje u slučaju sumnje na zanemarivanje učesnika u obrazovanju iz osetljive društvene grupe;
- isključivanje dece i učenika iz osetljivih grupa iz vršnjačkih aktivnosti u okviru slobodnog vremena u ustanovi.

Teški oblici diskriminacije

Teški oblici diskriminacije, utvrđeni zakonom o zabrani diskriminacije, kao što su: viktimizacija, segregacija, govor mržnje, podsticanje i udruživanje radi vršenja diskriminacije, fizički napad motivisan mržnjom zbog nacionalne pripadnosti, vere, pola ili drugog ličnog svojstva i svi drugi oblici diskriminacije koji izazivaju naročito teške posledice po diskriminisano lice, odnosno grupu, svrstavaju se u treći nivo.

Viktimizacija, u smislu ovog akta, podrazumeva šikaniranje i maltretiranje lica ili grupe lica koja traži zaštitu od diskriminacije, koja je prijavila ili svedoči u korist diskriminisanog lica.

Segregacija, u smislu ovog akta, podrazumeva odvajanje pripadnika određene grupe od drugih lica ili grupa lica, a u obrazovanju i vaspitanju - izdvajanje određenih kategorija učesnika u obrazovanju u specijalne škole, posebne predškolske i školske objekte, posebne grupe, odeljenja ili podgrupe u okviru odeljenja, iz razloga koji nije u skladu sa Zakonom i posebnim zakonom.

Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje učesnika u obrazovanju, kao izvršioca diskriminacije podrazumeva obraćanje licu ili pripadnicima određene grupe lica i kvalifikuje se kao prvi nivo diskriminacije, a govor mržnje podrazumeva obraćanje učesnika u obrazovanju najširoj publici i neodređenom krugu ljudi, kojim se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv pripadnika određene grupe.

Ako grupa učesnika u obrazovanju svojim udruženim ponašanjem uznemirava i ponižava drugo lice ili grupu, a to ponašanje se ponavlja ili traje, ovaj oblik diskriminatornog ponašanja kvalifikuje se kao treći nivo.

Ukoliko je fizički napad motivisan mržnjom, ustanova preduzima i aktivnosti kao u slučajevima nasilja trećeg nivoa.

Pojedini primeri teških oblika diskriminacije su:

- neopravdano formiranje posebnih odeljenja za učesnike u obrazovanju po osnovu njihovog ličnog svojstva, na primer posebna odeljenja učesnika u obrazovanju romske nacionalnosti (segregacija);
- izlaganje ruglu učenika koji je tražio zaštitu od diskriminacije (viktimizacija);
- neopravdano smanjivanje ocene učeniku čiji je roditelj prijavio diskriminaciju nad detetom (viktimizacija);
- ispisivanje rasističkih, ksenofobičnih, antisemitskih, antiislamskih, homofobičnih, sekstističkih poruka ili simbola na objektima ustanove ili u njenom neposrednom okruženju (govor mržnje);
- pozivanje na nasilje prema pripadnicima LGBTI populacije putem društvenih mreža (homofobija);
- organizovanje neformalne grupe radi slanja pretećih ili uvredljivih rasističkih, nacionalističkih, ksenofobičnih, antisemitskih, antiislamskih, homofobičnih, sekstističkih poruka licima koja pripadaju određenoj društvenoj grupi (udruživanje radi diskriminacije);
- izlaganje ruglu i podsmehu učesnika u obrazovanju iz osetljivih društvenih grupa, npr. romske devojčice (višestruka ili ukrštena diskriminacija), sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (ableizam);
- kontinuirano omalovažavanje istog učesnika u obrazovanju po osnovu njegovog ličnog svojstva koje duže traje (produžena diskriminacija);
- fizički napad na učesnika u obrazovanju, roditelja ili zaposlenog motivisan mržnjom zbog njihove nacionalne pripadnosti, vere, socijalnog statusa ili drugog ličnog svojstva.

POSTUPANJE USTANOVE U SLUČAJU DISKRIMINATORNOG PONAŠANJA UČESNIKA U OBRAZOVANJU

Ustanova postupa u skladu sa ovim aktom uvek kada je učesnik u obrazovanju diskriminisano lice, izvršilac diskriminacije, odnosno svedok.

Saznanje o diskriminatornom ponašanju u ustanovi može da se dobije: opažanjem, na osnovu sumnje ili informacije da se diskriminacija priprema, događa ili se dogodila. Informacija može da se dobije neposredno - usmeno, u pisanom obliku, korišćenjem digitalnih sredstava, poveravanjem od samog diskriminisanog učesnika u obrazovanju ili posredno - od njegovog roditelja, vršnjaka, zaposlenih, trećih lica kao svedoka, kao i na osnovu anonimne prijave.

Redosled postupanja u intervenciji zavisi od toga da li se diskriminatorno ponašanje priprema, događa ili se dogodilo.

Redosled postupanja u intervenciji je sledeći:

1) Proveravanje dobijene informacije da se diskriminatorno ponašanje priprema ili se dogodilo obavlja se prikupljanjem informacija - direktno ili indirektno. Cilj proveravanja informacije jeste utvrđivanje odlučujućih činjenica na osnovu kojih se potvrđuje ili odbacuje sumnja na diskriminatorno postupanje. Tokom prikupljanja informacija poštuju se principi utvrđeni Konvencijom i pravila koja se primenjuju u postupcima u kojima učestvuje maloletno lice - dete i učenik.

Ustanova proverava svaku informaciju o diskriminatornom ponašanju pregledom video zapisa, ukoliko ustanova ima elektronski nadzor nad prostorom, anonimnom anketom učesnika u obrazovanju i na drugi način primeren obliku i vrsti diskriminatornog ponašanja.

Kada roditelj prijavi direktoru neprimereno ponašanje zaposlenog prema njegovom detetu, direktor postupa u skladu sa Zakonom.

U slučaju nepotvrđene sumnje diskriminatornog ponašanja, pojačava se vaspitni rad i prati ponašanje učesnika u obrazovanju. Kada se potvrdi sumnja, direktor i tim za zaštitu preduzimaju mere i aktivnosti za povredu zakonske zabrane diskriminacije.

2) Zaustavljanje diskriminatornog ponašanja i smirivanje učesnika jeste obaveza svih zaposlenih u ustanovi, a naročito najbližeg prisutnog zaposlenog, dežurnog nastavnika, odnosno vaspitača ili radnika obezbeđenja da odlučno prekine sve aktivnosti, razdvoji i smiri učesnike.

U slučaju da zaposleni proceni da ne može sam da zaustavi diskriminatorno ponašanje zato što je sukob visoko rizičan, kao i zbog istovremenog fizičkog nasilja, odmah će tražiti pomoć.

Nakon zaustavljanja sukoba, ako se posumnja u povređivanje diskriminisanog lica, zatražiće se pružanje prve pomoći, obezbeđivanje lekarske pomoći, obaveštavanje policije i centra za socijalni rad.

Smirivanje učesnika podrazumeva, najpre, odvojene razgovore sa izvršiocem diskriminacije i sa diskriminisanim licem, a ako se proceni da je moguć, bez opasnosti po nastavak sukoba, i zajedno učesnicima i roditeljima.

3) Obaveštavanje i pozivanje roditelja je obaveza ustanove. Odmah nakon zaustavljanja sukoba učesnika - deteta ili učenika (kao diskriminisanog lica i izvršioca diskriminacije) ustanova obaveštava i poziva roditelja na prijavljeni broj kontakt telefona. Ukoliko roditelj nije dostupan, ustanova odmah obaveštava centar za socijalni rad.

4) Prikupljanje relevantnih informacija i konsultacije vrše se u ustanovi radi: razjašnjavanja okolnosti, analiziranja činjenica na što objektivniji način, procene nivoa diskriminacije, rizika i preduzimanja odgovarajućih mera i aktivnosti, izbegavanja konfuzije i

sprečavanja nekoordinisane akcije. Nivoi diskriminacije, na osnovu ovog akta, za učesnika u obrazovanju su: prvi, drugi i najteži - treći nivo. Procenu nivoa uvek vrši tim za zaštitu. Da bi izvršio pravilnu procenu, tim za zaštitu prikuplja sve relevantne podatke, konsultuje, osim direktora, odeljenjskog starešinu, dežurnog nastavnika, odnosno vaspitača, radnika obezbeđenja, drugog zaposlenog kao očevica, predstavnika učeničkog parlamenta. Tim za zaštitu informiše roditelje i uključuje ih u pojačan vaspitni rad i plan zaštite od diskriminacije.

Ukoliko u toku konsultacija u ustanovi direktor i tim za zaštitu, usled složenih okolnosti ne mogu sa sigurnošću da procene nivo diskriminacije, kao i da odrede odgovarajuće mere i aktivnosti, u konsultacije uključuju nadležne organe i druge organizacije i službe: Ministarstvo - školsku upravu, centar za socijalni rad, policiju, zdravstvenu službu, Poverenika i dr.

5) Preduzimanje mera i aktivnosti prema učesniku u obrazovanju, i to za sve nivoe diskriminacije. Plan zaštite od diskriminacije sačinjava se za konkretnu situaciju svakog od nivoa i za sve učesnike - diskriminisano lice, izvršioca diskriminacije i svedoke. Plan zaštite od diskriminacije zavisi od: uzrasta i broja učesnika, oblika i nivoa diskriminacije, posledica po lice i kolektiv i sl.

Plan zaštite od diskriminacije sadrži: aktivnosti usmerene na promenu ponašanja i stavova koji su doprineli diskriminatornom ponašanju - pojačan vaspitni rad i po intenzitetu primeren povredi zakonske zabrane (intenzivan), rad sa roditeljem, vaspitnom grupom, odnosno odeljenjskom zajednicom, uključivanjem učeničkog parlamenta i saveta roditelja, a po potrebi i organa upravljanja; nosioce tih aktivnosti vremensku dinamiku; načine kojima će se obezbediti ponovno uključivanje svih učesnika u zajednicu. Mere i aktivnosti se preduzimaju uključivanjem učesnika u obrazovanju, usklađene sa njegovim razvojnim mogućnostima. Kada tim za zaštitu proceni da postoji potreba da se, osim pojačanog vaspitnog rada ili vaspitnog rada koji u intenzitetu odgovara potrebama učenika, prilagodi i obrazovno-vaspitni rad, predložiće timu za pružanje dodatne obrazovne podrške pripremu individualnog obrazovnog plana.

Plan zaštite od diskriminacije sačinjava tim za zaštitu zajedno sa odeljenjskim starešinom, odnosno vaspitačem, psihologom, pedagogom (ukoliko nisu članovi tima za zaštitu), direktorom i roditeljem, a po potrebi i sa drugim nadležnim organizacijama i službama. U pripremu plana zaštite, kada god je moguće, ustanova će uključiti predstavnike odeljenjske zajednice, odnosno grupe, učeničkog parlamenta, kao i učesnike u diskriminaciji.

Plan zaštite uključuje i informacije o merama i aktivnostima koje ustanova preduzima samostalno, u saradnji sa drugim nadležnim organizacijama i službama i kada druge nadležne organizacije i službe sprovode aktivnosti samostalno. Kada su u mere i aktivnosti uključene druge organizacije i službe, određuju se zadaci, odgovorna lica, dinamika i načini međusobnog izveštavanja.

Za svaki procenjeni nivo diskriminacije direktor ustanove podnosi prijavu nadležnim organima, organizacijama i službama i obaveštava Ministarstvo - nadležnu školsku upravu, u roku od 24 sata od događaja. Pre prijave obavlja se razgovor sa roditeljima, osim ako tim za zaštitu, policija ili centar za socijalni rad procene da time može da bude ugrožen najbolji interes deteta i učenika.

Ukoliko je komunikacija sa medijima neophodna, odgovoran je direktor, osim ako postoji sumnja ili je utvrđeno da je direktor izvršilac diskriminacije. U tom slučaju komunikaciju sa medijima ostvaruje predsednik organa upravljanja.

6) Praćenje efekata preduzetih mera i aktivnosti prati ustanova (odeljenjski starešina, vaspitač, tim za zaštitu, psiholog i pedagog, ako nisu članovi tima) radi provere uspešnosti,

daljeg planiranja zaštite i drugih aktivnosti ustanove. Ustanova prati ponašanje učesnika u obrazovanju koje je diskriminisano lice i koje je izvršilac diskriminacije, ali i onih koji su indirektno bili uključeni (svedoci).

Prati se i uključenost roditelja i drugih nadležnih organa, organizacija i službi. Efekte preduzetih mera prate i nadležne službe Ministarstva.

POSTUPANJE USTANOVE U SLUČAJU DISKRIMINATORNOG PONAŠANJA ZAPOSLENOG PREMA UČESNIKU U OBRAZOVANJU

Ustanova postupa u skladu sa Zakonom i ovim aktom kada je zaposleni izvršilac diskriminacije, a diskriminisano lice, odnosno svedok-učesnik u obrazovanju.

Saznanje o diskriminatornom ponašanju zaposlenog u ustanovi može da se dobije: opažanjem, sumnjom ili informacijom da se diskriminacija priprema, događa ili se dogodila. Informacija može da se dobije neposredno - usmeno, u pisanom obliku, kao i na osnovu anonimne prijave, korišćenjem digitalnih sredstava, poveravanjem od samog diskriminisanog učesnika u obrazovanju ili posredno - od njegovog roditelja, vršnjaka, drugih zaposlenih ili trećih lica kao svedoka.

Redosled postupanja u intervenciji zavisi od toga da li se na osnovu informacije diskriminatorno ponašanje zaposlenog priprema, događa ili se dogodilo.

Redosled postupanja u intervenciji je:

- 1) **Zaustavljanje diskriminatornog ponašanja** je obavezno svakog lica koje ima saznanje o diskriminatornom ponašanju da reaguje prekidanjem takvog postupanja zaposlenog i pozivanjem pomoći.
- 2) **Smirivanje situacije** podrazumeva obezbeđivanje sigurnosti i podrške za učesnika u obrazovanju.
- 3) **Obaveštavanje i pozivanje roditelja** i informisanje vaspitača, odnosno odeljenjskog starešine odvija se paralelno sa zaustavljanjem postupanja i smirivanjem učesnika, sa najminimalnijim vremenskim razmacima.
- 4) **Podnošenje prijave direktoru ustanove** radi pokretanja postupka u kome se prikupljaju informacije o diskriminatornom postupanju zaposlenog i na osnovu relevantnih činjenica preduzimaju mere u skladu sa Zakonom. Tim za zaštitu preduzima mere i aktivnosti u odnosu na diskriminisano lice, odnosno lica - učesnika u obrazovanju.
- 5) **Konsultacije tima za zaštitu** koje se odvijaju radi prikupljanja svih relevantnih činjenica za donošenje plana zaštite od diskriminacije i praćenju efekata mera za učesnika u obrazovanju kao diskriminisano lice. Tim za zaštitu po potrebi obavlja konsultacije sa odgovarajućim stručnjacima i ustanovama i uključuje nadležne službe. Odeljenjski starešina, odnosno vaspitač u saradnji sa timom, informiše roditelje i uključuje ih dalje u vaspitni rad ili plan zaštite.
- 6) **Obaveštavanje Ministarstva - nadležne školske uprave**, od strane direktora ustanove u roku od 24 sata od izvršenog, odnosno od saznanja o diskriminatornom ponašanju

zaposlenog prema učesniku u obrazovanju i na osnovu relevantnih činjenica pokreće i vodi disciplinski postupak, u skladu sa Zakonom.

7) **Praćenje efekata** preduzetih mera zaštitnih mera prema diskriminisanom licu i svedoku-učesniku u obrazovanju vrši se kontinuirano.

U slučaju kada diskriminatorno ponašanje ispoljava lice koja nije zaposleno u ustanovi, koraci su isti, uz obavezu ustanove da podnese pritužbu Povereniku. Tim za zaštitu može da predloži plan zaštite učesnika u obrazovanju i aktivnosti u vezi sa edukacijom roditelja, odnosno trećeg lica koje nije zaposleno u ustanovi.

Ukoliko se sumnja u diskriminatorno postupanje direktora, ta sumnja se prijavljuje Ministarstvu. Prosvetna inspekcija samostalno, a ako je potrebno u saradnji sa prosvetnim savetnikom, utvrđuje činjenice o postupanju ustanove i njenih organa o obezbeđivanju zaštite učesnika u obrazovanju i zaposlenih od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i od ponašanja koje vređa ugled, čast i dostojanstvo, a u skladu sa Zakonom, posebnim zakonom, Pravilnikom, Pravilnikom o Protokolu i ovim aktom. O utvrđenim činjenicama, odnosno naloženim merama i rokovima za otklanjanje nepravilnosti i nedostataka, prosvetni inspektor obaveštava organ upravljanja ustanove i ministra. Ukoliko postoji sumnja da je učinjeno krivično delo, privredni prestup ili prekršaj, odnosno da je povređena zabrana diskriminacije, nasilja zlostavljanja i zanemarivanja, prosvetni inspektor podnosi prijavu, odnosno zahtev nadležnom organu.

Dokumentacija, analiza i izveštavanje

U sprovođenju preventivnih i interventnih mera i aktivnosti ustanova:

- 1) prati ostvarivanje programa zaštite ustanove;
- 2) evidentira sve slučajeve diskriminacije u ustanovi;
- 3) prati ostvarivanje konkretnih planova zaštite;
- 4) analizira stanje i izveštava.

O slučajevima diskriminacije tim za zaštitu vodi pedagošku dokumentaciju i evidentira podatke o diskriminisanim licima, izvršiocima diskriminacije, događaju, preduzetim radnjama i dr. Pedagošku dokumentaciju vodi, čuva i analizira za potrebe ustanove psiholog ili pedagog, a izuzetno, drugi član tima za zaštitu koga je odredio direktor. Tim za zaštitu sačinjava izveštaj dva puta godišnje, koji direktor dostavlja organu upravljanja, savetu roditelja i učeničkom parlamentu.

Izveštaj o ostvarivanju programa zaštite sastavni je deo godišnjeg izveštaja o radu ustanove i dostavlja se Ministarstvu - odnosno nadležnoj školskoj upravi. Izveštaj obavezno sadrži: analizu efekata preventivnih mera i aktivnosti i rezultate samovrednovanja u ovoj oblasti, broj i vrstu slučajeva diskriminacije, preduzete interventne mere i aktivnosti, kao i njihove efekte.

Ovlašćeno lice u ustanovi ima obavezu da ažurira podatke o diskriminaciji.

Direktor odlučuje o dozvoli pristupa dokumentaciji i podacima učesnika u obrazovanju u skladu da propisima kojima se uređuje zaštita podataka o ličnosti.

Na osnovu analiza stanja, praćenja diskriminacije, vrednovanja kvaliteta i efikasnosti preduzetih mera i aktivnosti u oblasti prevencije i intervencije, ustanova definiše dalju politiku zaštite od diskriminacije učesnika u obrazovanju, roditelja, zaposlenih i trećih lica.

SEGREGACIJA

Segregacija predstavlja izdvajanje učesnika u obrazovanju na osnovu ličnog svojstva, i to kada se:

- 1) učesnici u obrazovanju u ustanovi ili u vezi sa radom ustanove, usled svog ličnog svojstva, neopravdano odvajaju od drugih učesnika i isključuju iz aktivnosti grupe ili odeljenja;
- 2) obrazuju zasebne grupe ili odeljenja iz razloga koji nije u skladu sa Zakonom i posebnim zakonom;
- 3) u grupi, odeljenju, odnosno u ustanovi struktura učesnika u obrazovanju u pogledu pripadnosti različitim etničkim i drugim osetljivim društvenim grupama drastično odstupa od strukture dece i učenika sa područja ustanove, osim ukoliko je to posledica specifičnosti ustanove, u skladu sa zakonom.

Drastično odstupanje od strukture dece i učenika sa područja ustanove, kada to nije posledica specifičnosti ustanove u skladu sa zakonom, u smislu ovog akta jeste više od 25% dece iz osetljivih društvenih grupa u predškolskoj ustanovi i učenika u osnovnoj školi, grupi i odeljenju pojedinačno.

Ako je ustanova na području jedinice lokalne samouprave u blizini naselja u kome živi nacionalna manjina ili osetljiva društvena grupa, struktura dece i učenika u ustanovi treba da odražava strukturu stanovništva cele jedinice lokalne samouprave, osim ako se radi o obrazovanju na jeziku nacionalne manjine, u skladu sa zakonom.

PREVENCIJA

Preventivne aktivnosti ustanove na sprečavanju segregacije

U cilju sprečavanja segregacije ustanova sprovodi sledeće aktivnosti:

- formiranje etnički, jezički, socijalno raznovrsnih grupa ili odeljenja koja su u skladu sa strukturom učesnika u obrazovanju na području jedinice lokalne samouprave kao celine, a ne samo u njenom jednom delu;
- organizovanje aktivnosti koje su usmerene na podizanje svesti zaposlenih u ustanovi i roditelja o prepoznavanju i merama za sprečavanje segregacije;
- jačanje kapaciteta zaposlenih za pružanje dodatne podrške, koncipiranje programa i preduzimanje aktivnosti usmerenih na unapređivanje odnosa među učesnicima u obrazovanju, prihvatanje različitosti i razvoju interkulturalnosti;
- organizovanje sastanka saveta roditelja ustanove i roditeljskih sastanaka u grupama i odeljenjima i obaveštavanje saveta, odnosno roditelja o strukturi dece i učenika u ustanovi, položaju dece i učenika iz osetljivih društvenih grupa i dobrobitima koje sva deca i učenici imaju u grupama i odeljenjima koja su etnički, jezički i socijalno raznovrsna;

- obezbeđivanje srazmerne zastupljenosti roditelja dece i učenika pripadnika nacionalne manjine u savetu roditelja i opštinskom savetu roditelja. Ustanova u kojoj stiču obrazovanje pripadnici nacionalnih manjina statutom uređuje i obezbeđuje srazmernu zastupljenost roditelja dece i učenika pripadnika nacionalne manjine, odnosno društveno osetljivih grupa;

- obezbeđivanje dodatne podrške za uključivanje u vršnjačku grupu i inkluzivno obrazovanje kroz mere individualizacije nastave, intenzivnog učenja srpskog jezika ili jezika nacionalne manjine i druge mere podrške u skladu sa potrebama učesnika u obrazovanju, u skladu sa Zakonom.

INTERVENCIJA

U ustanovi se interveniše odmah: kada se sumnja u segregaciju, kada postupci roditelja na promeni izdvojenog odeljenja - objekta predškolske ustanove ili osnovne škole dovedu do segregacije i kada je utvrđeno postojanje segregacije.

U slučaju sumnje u postojanje segregacije, svako ima pravo da inicira njeno utvrđivanje.

Inicijativu za sprovođenje interventnih aktivnosti na nivou ustanove može pokrenuti ustanova u kojoj postoji segregacija, organ nadležan za obavljanje poslova inspekcijskog, odnosno stručno-pedagoškog nadzora, opštinski savet roditelja, Poverenik, Zaštitnik građana, Ombudsman, organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava.

Kada prosvetni inspektor samostalno ili sa prosvetnim savetnikom utvrdi da u ustanovi ima više od 25% učesnika u obrazovanju i koji su usled svog ličnog svojstva ili etničke pripadnosti organizovani u posebna odeljenja ili grupe koje nisu u skladu sa zakonom ili kada njihov broj ne odražava strukturu stanovništva na nivou jedinice lokalne samouprave, nalaže ustanovi mere sa rokovima za desegregaciju. Ako organ inspekcijskog nadzora u okviru kontrolnog inspekcijskog nadzora utvrdi da ustanova nije ni nakon preduzetih mera i aktivnosti izvršila desegregaciju jer aktivnosti prevazilaze granice njenih objektivnih mogućnosti, izveštava o tome ministra, školsku upravu Ministarstva i organ lokalne samouprave, radi preduzimanja zajedničkih mera i aktivnosti i donošenja akcionog plana desegregacije.

Direktor ustanove postupi po službenoj dužnosti ili po inicijativi, tako što odmah preduzima mere i aktivnosti u slučaju kada se sumnja i kada je utvrđena segregacija. Prilikom prepoznavanja segregacije, ustanova koristi podatke čiji je rukovalac, u skladu sa Zakonom.

Smatra se da je direktor preduzeo mere desegregacije, ako je u granicama objektivnih mogućnosti preduzeo mere i aktivnosti u ustanovi i pismeno obavestio nadležne organe, ministra, školsku upravu Ministarstva i jedinicu lokalne samouprave o preduzetim merama i obaveštava ih o njihovim efektima.

Smatra se da je direktor savesno postupao na desegregaciji i u slučaju kada je, nakon iscrpenih mogućnosti u ustanovi, zahtevao u pismenom obliku pomoć i uključivanje: nadležnog organa jedinice lokalne samouprave, nadležne školske uprave Ministarstva, Poverenika i Zaštitnika građana, odnosno Ombudsmana.

Ukoliko je priliv dece iz osetljivih društvenih grupa prilikom upisa u pripremni predškolski program, u prvi razred, prelaska na novi nivo obrazovanja, prelaska iz druge ustanove veći od 25%, ustanova je dužna da obavesti ministra i jedinicu lokalne samouprave.

Direktor ustanove je odgovoran za nepreduzimanje ili neblagovremeno preduzimanje odgovarajućih mera (u slučajevima povreda svih zabrana, težih povreda radnih obaveza zaposlenih i težih povreda obaveza učenika utvrđenih Zakonom) i zbog takvih nepostupanja, ministar razrešava direktora.

Mere i aktivnosti koje se sprovode u ustanovi u procesu desegregacije

U ustanovi u kojoj se prepozna da postoji segregacija sastav tima za zaštitu proširuje se u skladu sa potrebom i:

- priprema plan desegregacije;
- koordinira i prati sprovođenje plana desegregacije kroz mere i aktivnosti primerene specifičnostima situacije segregacije u ustanovi.

Tim za zaštitu u postupku izrade plana desegregacije konsultuje i aktivno uključuje:

- roditelje dece i učenika koji su izloženi segregaciji;
- decu i učenike koji su izloženi segregaciji;
- predstavnike roditelja dece i učenika iz većinske zajednice;
- predstavnike učeničkog parlamenta;
- predstavnika organa jedinice lokalne samouprave nadležnog za poslove obrazovanja;
- predstavnika centra za socijalni rad;
- predstavnika doma zdravlja;
- predstavnika organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava.

Plan desegregacije utvrđuje se na osnovu analize uzroka segregacije, specifičnosti ustanove i raspoloživih resursa. Njime se definišu: vremenska dinamika ostvarivanja, odgovorna lica, interventne aktivnosti, praćenje efekata i korigovanje mera u skladu sa rezultatima praćenja i pokazatelji kojima se prate rezultati.

Trajanje mera desegregacije zavisi i od činjenica koje su uticale na pojavu segregacije i okolnosti u kojima se dešava desegregacija.

U slučajevima gde je prepoznata segregacija, osmišljavanje, koordinaciju, izveštavanje praćenje ovih aktivnosti koordinira tim za zaštitu, a nadležna školska uprava Ministarstva prati efekte primene plana desegregacije i o njima izveštava ministra.

U slučaju postojanja posebnih grupa ili odeljenja iz razloga koji nije u skladu sa zakonom, ustanova sprovodi sledeće odgovarajuće aktivnosti u okviru plana desegregacije:

- izrada plana raspoređivanja dece i učenika koji su bili u posebnim grupama ili odeljenjima, iz razloga koji nisu u skladu sa zakonom, u druge grupe, odnosno odeljenja uz vođenje računa da njihov broj drastično ne odstupa od strukture dece, odnosno učenika sa celokupnog područja jedinice lokalne samouprave;

- u slučaju učesnika u obrazovanju romske nacionalnosti, izbeglica ili migranta, njihov broj u jednoj grupi ili odeljenju ne može biti veći od 25% od ukupnog broja učesnika u obrazovanju;

- aktivnosti usmerene na podizanje svesti zaposlenih u ustanovi o prepoznavanju segregacije i njenim posledicama, kao što su: prezentacije analize stanja i diskusije na sednicama vaspitno-obrazovnog, odnosno nastavničkog veća, radionice za prevazilaženje predrasuda i prihvatanje kulturoloških razlika; radionice za izradu plana desegregacije, sastanke aktiva i usaglašavanje načina rada; sastanke sa ostalim učesnicima u procesu (centrom za socijalni rad, nadležnom školskom upravom Ministarstva itd.);

- jačanje kompetencija zaposlenih za unapređivanje kvaliteta nastave i učenja, pružanje podrške učenicima koji su u riziku od osipanja i rizičnog ponašanja, formativno ocenjivanje itd.;

- aktivnosti čiji je cilj priprema sve dece i učenika u ustanovi uključujući decu i učenike koji su bili u segregisanom okruženju za kreiranje tolerantne atmosfere, za interkulturalnost i inkluzivno obrazovanje, uz odgovarajuću razradu mehanizama bezbednosti, prevencije konflikata među decom i učenicima kao i atmosfere uvažavanja različitosti;

- jačanje veza sa porodicom i lokalnom zajednicom. Organizacija sastanka saveta roditelja i obaveštavanje roditelja o situaciji u ustanovi, predstavljanje plana desegregacije i dobrobiti koje će svi učenici imati;

- uključivanje vršnjačke podrške (formiranje vršnjačkog tima za podršku novopridošlim učenicima, uključivanje učeničkog parlamenta i predočavanje značaja njihove uloge u celom procesu);

- obaveštavanje nadležnog organa jedinice lokalne samouprave o potrebi obezbeđivanja prevoza dece i učenika ili sredstava za prevoz dece i učenika ukoliko postoji takva potreba u procesu desegregacije.

Mere koje se primenjuju za pojedinačno dete i učenika tokom procesa desegregacije

U zavisnosti od vrste segregacije propisane Pravilnikom, tim za zaštitu i tim za inkluzivno obrazovanje u saradnji sprovode sledeće aktivnosti koje su obavezni deo plana desegregacije, a koje su usmerene na pojedinačno dete i učenika:

- izrada plana podrške za svako dete i učenika koji je bio izložen segregaciji i koji treba da bude premešten u drugu grupu ili odeljenje, drugu radnu jedinicu predškolske ustanove ili školu. Ustanova izrađuje plan tranzicije, obezbeđuje mere psihosocijalne podrške u cilju razvijanja samopouzdanja, samopoštovanja, komunikacionih veština, organizuje mere individualizacije, po potrebi izrađuje individualni obrazovni plan, a na osnovu prethodno ostvarenih, evidentiranih i vrednovanih mera individualizacije i izrađenog pedagoškog profila deteta i učenika i ostvaruje ga u saradnji sa roditeljem;

- uključivanje deteta i učenika koji su zbog svog ličnog svojstva bili izloženi segregaciji u sve školske aktivnosti, uz izvršena prilagođavanja na osnovu plana podrške za dete i učenika ili individualnog obrazovnog plana;

- organizovanje intenzivnog učenja (individualizovana dopunska nastava, dodatna nastava i individualni rad), odgovarajuće podrške vršnjaka deci i učenicima koji ne poznaju jezik

nastave (preporučljivo je formirati parove za podršku gde učenik koji bolje zna jezik može pomoći drugom učeniku);

- organizovanje vršnjačkog učenja, svakodnevnih zajedničkih aktivnosti i obrazovno-vaspitnog rada sa vršnjacima iz drugih odeljenja i izrada plana tranzicije ka redovnim odeljenjima u cilju inkluzije;

- organizovanje rasporeda sedenja dece i učenika u okviru odeljenja ili grupe koji podrazumeva česte rotacije.